

Коновальчук І.М., Коновальчук І.І. Особливості формування мотивації навчальної діяльності у молодших школярів в умовах взаємодії зі значущими іншими // Цінності орієнтації навчальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у контексті сучасних вимог до освіти: Науково-методичний збірник / За заг. ред. О.А. Дубасенюк, В.І. Сліпчук. – Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2008. – С. 51–56.

УДК 378.140

І.М. Коновальчук,

ст.викладач

(Житомирський інститут МАУП)

І.І. Коновальчук,

кандидат педагогічних наук

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**Особливості формування мотивації навчальної діяльності у молодших школярів
умовах взаємодії зі значущими іншими**

*Розглянуто особливості формування мотивації навчальної діяльності у молодших
школярів умовах взаємодії зі значущими іншими*

Молодший шкільний вік особливий період у соціалізації дитини, що зумовлюється її новим соціальним статусом, розширенням та ускладненням процесу взаємодії з навколишнім середовищем. Відповідно до концепції Л.С.Виготського, важливу характеристику розвитку дитини в певній соціальній ситуації складає типова для даного віку діяльність. Саме в такій діяльності відбувається формування основних психічних процесів і властивостей особистості, з'являються головні новоутворення певного віку, виникають нові відносини із соціальним середовищем, новий тип знань і способи їх отримання, що змінює пізнавальну сферу та психологічну структуру особистості [1].

Навчальна діяльність, як провідна у молодшому шкільному віці, має яскраво виражену суспільну значущість і ставить дитину в нову позицію стосовно дорослих і однолітків, змінює її самооцінку, перебудовує взаємини в сім'ї. Д.Ельконін зазначав, що саме тому, що навчальна діяльність є суспільною за своїм змістом (у ній відбувається засвоєння усіх надбань культури та науки, нагромаджених людством), суспільною за своїм сенсом (вона є суспільно значущою і

суспільно оцінюючою), суспільною за своїм виконанням (виконується відповідно до суспільно вироблених норм), вона є провідною у молодшому шкільному віці, тобто у період її формування [2].

На характер та відношення дитини до навчання впливають мотиви. О.М.Леонт'єв наголошує, що мистецтво виховання полягає у створенні правильного поєднання мотивів, що усвідомлюються, й мотивів реально діючих та в умінні вчасно надати високе значення успішному результату діяльності, щоб цим забезпечити перехід до більш високих реальних мотивів, які керують життям особистості. [3].

У момент діяльності мотиви, як правило, не усвідомлюються, але вони відображаються в певних емоціях, тобто дитина може бажати або не бажати щось робити, переживати в процесі діяльності. Саме це бажання або небажання діяти є, за О.М.Леонт'євим, показником позитивної або негативної мотивації.

Навчальна діяльність спонукається цілою системою різних мотивів, які доповнюють один одного, знаходяться в певному співвідношенні між собою. Всі мотиви діляться на дві групи: мотиви породжені самою навчальною діяльністю, тобто безпосередньо пов'язані зі змістом і процесом навчання, способами засвоєння знань та мотиви пов'язані з результатами навчання, а саме широкі соціальні (прагнення добре закінчити школу, вступити до ВУЗу, добре працювати) та вузькі особистісні: мотиви благополуччя (отримати гарну оцінку, похвалу вчителя, батьків, уникнути неприємностей) та престижні мотиви (виділитися серед однокласників, здобути певне положення в класі). Перше місце у мотивації молодших школярів займають соціальні мотиви, друге – вузькі особистісні, третє – пізнавальні.

Мотиви обов'язку та відповідальності спочатку не усвідомлюються дітьми, хоча реально вони проявляються у старанному виконанні завдань вчителя, у прагненні виконувати його вимоги. Відповідальне відношення передбачає: розуміння соціальної цінності навчання, розуміння учнівського обов'язку перед суспільством, батьками, а також високий рівень самоконтролю та самооцінки. Багато молодших школярів проявляють низький рівень особистісної відповідальності, вони схильні звинувачувати в своїх невдачах, помилках не себе, а інших людей, друзів, безвідповідальність. Це говорить про некритичне відношення до себе, про завищену самооцінку, про те, що в більшості діти не бачать своїх недоліків. У зв'язку з цим важливо формувати вміння організовувати свою навчальну діяльність, планувати її, контролювати виконання: не відволікатися, доводити розпочату справу до кінця, самостійно виконувати завдання, проявляти старанність, охайність при виконанні навчальних завдань, активність на уроці та при підготовці до уроку, критично оцінювати своє відношення до навчання, свою поведінку (відносити свої помилку і невдачі не за рахунок інших людей, обставин, а за рахунок своїх особистісних особливостей. Відповідальне ставлення до навчання

проявляється в умінні школяра свідомо підкоряти свої дії більш важливим цілям і задачам, тобто проявляти супідрядність мотивів.

Як зазначає Л.І.Божович, у системі мотивів спонукальних до навчальної діяльності молодших школярів, соціальні займають більше місця і здатні визначити позитивне відношення дітей до діяльності, навіть позбавленої для них безпосереднього пізнавального інтересу [4].

Для молодших школярів найбільш значущими є соціальні мотиви самовдосконалення (бути культурним, розвиненим) та самовизначення (після закінчення школи продовжити вчитися, працювати). Сім'я, навчальний заклад формують у дитини певну соціальну установку („я буду лікарем, для цього потрібно добре вчитися”), дитина усвідомлює суспільну значущість навчання, розуміє, що знання потрібні для майбутнього, вона хоче бути розумною, культурною, розвинутою і це створює особистісну готовність до навчання в школі. Таким чином, мотиви самовдосконалення та самовизначення є результатом соціальних впливів. У зв'язку зі значущістю, яку молодші школярі приділяють мотивам самовизначення і самовдосконалення, важливо побудувати навчальний процес таким чином, щоб учень з першого дня в школі „бачив” свій рух вперед, щоденне збагачення своїх знань, умінь, навичок. Це можливо лише коли учень усвідомлює що він знає, а що ще ні, чого ще треба навчитися, якими способами роботи він оволодів, а якими ще має оволодіти. Тому в постановці цілей на уроці важливо поєднувати ближні й дальні навчальні задачі.

У мотивації навчання молодших школярів важливе місце посідає оцінка. Не всі молодші школярі усвідомлюють зв'язок між оцінкою та знаннями. Для них важливо, щоб оцінка порадувала або не засмутила батьків, вони працюють на оцінку, а не на знання, заради підвищення або збереження свого престижу. Якщо дитина отримує оцінку яка її не влаштовує, якщо вважає, що заслуговує більш високу оцінку, то додому йде незадоволена, пригнічена, похмура. Інші діти звикають до своїх невдач, поступово втрачають віру в свої сили і стають байдужими до отриманих оцінок. Молодші школярі надають велике значення оцінці, тому необхідно щоб вона набула для дітей інший сенс, щоб молодший школяр розглядав її як показник рівня знань і умінь. Так як оціночна мотивація криє в собі небезпеку формування егоїстичних тенденцій, негативних рис особистості, то вона потребує особливої уваги педагога і батьків,

І.Д.Бех зауважує, що у молодших школярів не має здатності повністю диференціювати свою діяльність і себе. Низько оцінена діяльність молодшого школяра сприймається ним як низька оцінка його особистості. Це може блокувати у молодших школярів своєчасний розвиток у подальшому спокійної самокритичності і здатності не хворобливо сприймати критику, формувати стійку песимістичну оцінку своїх можливостей і комплекс неповноцінності. Молодші школярі досить вразливі, тому невротичний розвиток по психастеничному типу

починається з переживання ще з дитинства низької самооцінки, яка викликана ставленням дорослих. Порівняння дитини з іншою дитиною, хто протиставляється їй як приклад, як зразок, є для неї психотравмуючою дією. Крім низької самооцінки, вона створює основу для наступного розвитку заздрості, егоцентризму і тривожної настороги до оцінок взагалі, а особливо на свою адресу [5].

Зі вступом дитини до школи дедалі більшого значення в її житті набувають однолітки – їхня думка починає потроху слугувати важливим критерієм „Я-концепції”, поки що елементарної, вельми схематичної і спрощеної, проте такої важливої для повноцінного особистісного ставлення дитини вказаного віку. На думку Л.Виготського, саме в молодшому шкільному віці починає складатися самооцінка дитини, яка опосередковує її ставлення до себе, інтегрує досвід її діяльності та спілкування з іншими людьми. „Я-концепція” як своєрідна установка стосовно самого себе може бути позитивною і негативною, суперечливою і гармонійною, реалістичною та ілюзорною. Позитивна, реалістична і гармонійна система уявлень про себе краще орієнтує зростаючу особистість в житті, сприяє адекватним реакціям на ситуації, події, оцінки і є важливою передумовою спокійного входження дитини у нові умови існування [1].

Дослідження Я.Л.Коломінського показали, що існує взаємозв'язок між положенням дитини в системі особистісних відносин і її навчальною активністю. Положення учня в системі міжособистісних відносин, наявність здорового колективу починає визначати не тільки відношення між однолітками, але й відношення до діяльності. Регулятором поведінки стає суспільна думка класу [6].

Таким чином, ціннісні орієнтації у молодшого школяра формуються в процесі оціночної діяльності самої дитини і її взаємодії з особистісно значущими для неї іншими людьми. У молодшого школяра з'являється здатність аналізувати й пояснювати свою поведінку, аргументувати оцінку, описувати себе в соціальних термінах, з'являється прагнення підкреслити свою приналежність до певної групи, виділити свої індивідуальні якості, свою відмінність від інших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Просвещение, 1991. – 480 с.
2. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. 3-е изд. – М., 1972, – 513 с.
3. Диагностика учебной деятельности и интеллектуального развития детей / Под ред. Д.Б.Селькониной, А.Л.Вегнера. – М.,1981.
4. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Избр. психол. тр. / Акад. пед. и соц.

- наук. Моск. психол. – соц. ин-т; Под ред. Д.И.Фельдштейна. – М.; Воронеж: (Ин-т практ. психологии: НПО «МОДЭК»), 1995. – 349 с.
5. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
 6. Коломинский Я.Л. Психология детского коллектива: Система личностных взаимоотношений. – Мн.: Нар. асвета, 1984. – 239 с.